

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել **ԱՆՎՃԱՐ**:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать **БЕСПЛАТНО**.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for **FREE** scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhlib.am/>

E-mail: info@artsakhlib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhlib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhelibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ՀՀ ՍՊՈՐՏԻ ԵՎ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԻԻ
ՊՂՆՁԱՄՈՒԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԲԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 1, 2018

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՈՒՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№1, 2018

*Նվիրվում է Հայաստանի առաջին Հանրապետության 100-րդ, Արցախյան շարժման 30-րդ ու
Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-րդ ամյակներին*

*Dedicated to the 100th anniversary of the First Republic of Armenia, the 30th anniversary
of the Artsakh movement and the 2800th anniversary of the founding of Erebuni-Yerevan*

*Посвящается 100-летию Первой Республики Армения, 30-летию Арцахского движения и
2800-летию основания Эребуни-Ереван*

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2018

*Չրատարակության Է երաշխավորվել Երևանի պետական Չամալսարանի գիտական խորհրդի թիվ 2/8.8 առ 29.11.2018թ. որոշմամբ
 Рекомендовано к публикации решением учёного совета №2/8.8
 от 29.11.2018г. Ереванского государственного университета
 Recommended for publication by the Yerevan State University
 Academic Council Decision №2/8.8 of November 29, 2018*

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐ

Նախագահ՝ ԵՊՂ ռեկտոր, ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

Անդամներ՝

ԱՎԱԳՅԱՆ Արծրուն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ Չրանտ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիթ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳԱԼՍՏՅԱՆ Խաչիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ Զուլիխան, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԳՐՈՒՂԵՎ Վլադիսլավ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գևորգ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
 ԺԵՅՄՈ Մարտիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
 ԼԱՊԵՎԱՎ Վալենտինա, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
 ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆՆՆՑ Օտտո, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Չամբուրգ, Գերմանիա)
 ՉՈՎՍԵՓՅԱՆ Մուշեղ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՂԱԶԻՆՅԱՆ Գագիկ, ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ Աշոտ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՄԻՆԱՅԱՆ Էդիկ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ Կարեն, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
 ՍԱՐԳՍՅԱՆ Չայկ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
 ՎԱՍԿՈՎ Մաքսիմ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
 ԶԵՌՅԱՆ Գարիկ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
 ԶՈՂԱՐՅԱՆ Տիգրան, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ **Ավետից ԳԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Գիտական Արցախ, №1, 2018, Երևան, «ԱԵԳՄՍ» հրատ., 2018, 448 էջ:
 Scientific Artsakh, №1, 2018, Yerevan, «UYSSA» publ., 2018, 448 pages.
 Научный Арцах, №1, 2018, Ереван, Изд. «ОМУСА», 2018, 448 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 1-ին համարում տեղ են գտել հայկական արդի հիմնախնդիրներից մեկի՝ պետականության վերաբերյալ Չայաստանը, Արցախը, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Գերմանիան, Լեհաստանը և Բելառուսը ներկայացնող հեղինակների գիտական աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում գետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2018թ. սեպտեմբերի 13-16-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Չայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» 3-րդ միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

The first issue of «Scientific Artsakh» journal comprises the scientific works of authors from Armenia, Artsakh, the United States of America, Germany, Poland and Belarus on one of the most urgent problems for Armenians – the statehood. The publication also contains the best scientific articles of the 3rd international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 13-16, 2018 in Stepanakert.

В первом номере журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы авторов из Армении, Арцаха, Соединенных Штатов Америки, Германии, Польши и Беларуси по одной из актуальных для армян проблем – государственности.

В издании размещены также лучшие научные статьи 3-ей международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 13-16 сентября 2018 года в Степанакерте.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Rector of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Members:

AVAGYAN Artsrun, Doctor of Philology, Professor
 AVANESYAN Hrant, Doctor of Psychology, Professor
 BABAYAN David, Doctor of History, Associate Professor
 BALAYAN Vahram, Doctor of History, Professor
 DANIELYAN Gevorg, Doctor of Law, Professor
 GALSTYAN Khachik, Doctor of Political Sciences, Associate Professor
 GHAZINYAN Gagik, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
 GRUZDEV Vladislav, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
 GYULAMIRYAN Julieta, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
 HOVSEPYAN Moushegh, Doctor of Philology, Professor
 KERYAN Garik, Doctor of Political Sciences, Professor
 KOCHARYAN Tigran, Doctor of Political Sciences, Professor
 LAPAEVA Valentina, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
 LUCHTERHANDT Otto, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
 MARKOSYAN Ashot, Doctor of Economic Sciences, Professor
 MINASYAN Edik, Doctor of History, Professor
 NERSISYAN Karen, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 SARGSYAN Hayk, Doctor of Economic Sciences, Professor
 VASKOV Maksim, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
 YEGHIAZARYAN Arman, Doctor of History, Associate Professor
 ZEJMO Marek, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Candidate of Law, Associate Professor

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: ректор ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор **Арам СИМОНЯН**

Члены:

АВАԿՅԱՆ Արժրուն, доктор филологических наук, профессор
 АВАՆԵՏՅԱՆ Գրանտ, доктор психологических наук, профессор
 ԲԱԲԱՅԱՆ Դավիդ, доктор исторических наук, доцент
 ԲԱԼԱՅԱՆ Վահրամ, доктор исторических наук, профессор
 ՎԱՏՅԿՈՎ Մաքսիմ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
 ԳԱԼՏՅԱՆ Խաչիկ, доктор политических наук, доцент
 ԳՐԱԶԴԵՎ Վլадислав, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
 ԳՅՍԼԱՄԻՐՅԱՆ Ժուլյետտա, доктор педагогических наук, профессор
 ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Գեվորգ, доктор юридических наук, профессор
 ԵԳԻԱԶԱՐՅԱՆ Արման, доктор исторических наук, доцент
 ԶԵՅԻՄՈ Մարեկ, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
 ԿԱԶԻՆՅԱՆ Գաօիկ, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
 ԿԵՐՅԱՆ Գարիկ, доктор политических наук, профессор
 ԿՕՇԱՐՅԱՆ Կիգրան, доктор политических наук, профессор
 ԼԱՔԱԵՎԱ Վալենտինա, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
 ԼՅՈՒՒՏԵՐՔԱՆԴՏ Օտտո, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
 ՄԱՐԿՕՏՅԱՆ Աշոտ, доктор экономических наук, профессор
 ՄԻՆԱՏՅԱՆ Էդիկ, доктор исторических наук, профессор
 ՆԵՐՏԻՏՅԱՆ Կարեն, кандидат экономических наук, доцент
 ՕՎՏՏԵՔՅԱՆ Մուսեղ, доктор филологических наук, профессор
 ՏԱՐԳՏՅԱՆ Գայկ, доктор экономических наук, профессор

Главный редактор: кандидат юридических наук, доцент **Аветик АРУТЮНЯН**

*Տպագրվում է ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության աջակցությամբ
 Is published with the support of the Ministry of Sport and Youth Affairs of the Republic of Armenia
 Публикуется при поддержке Министерства спорта и по делам молодежи Республики Армения*

ԱՐՑԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹՎԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՆՈՎԱՑԻՈՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳՈՄ

ՍՈՒՍԱՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, ՆԻՆԱ ԲԱԼԱՅԱՆ

Թվային տնտեսությունը թվային տեխնոլոգիաների վրա հիմնված տնտեսությունն է, որտեղ որպես արտադրության առանցքային գործոն հանդես են գալիս տեղեկատվական տեխնոլոգիաները: Այն ձևը, որով մարդիկ հաղորդակցվում ու հարաբերվում են միմյանց, տեղեկատվության և աշխարհի հետ, փոխվում է տեխնոլոգիայի համադրման արդյունքում, իսկ տեխնոլոգիան միայն գործիք է, որն օգնում է մեզ լուծել բազում բարդ խնդիրներ, իսկ մեծածավալ տվյալները հնարավորություն են տալիս նաև կայացնել որոշումներ¹: Սա չորրորդ ինդուստրիալ հեղափոխությունն է, որն արագացնում է տնտեսության առաջընթացը՝ անտեսելով ժամանակն ու տարածությունը: Չարգացող թվային տնտեսությունը մեծ պոտենցիալ ունի ստեղծելու գիտական հետազոտություններ և նվաճումներ, նոր աշխատատեղերի հնարավորություն, տնտեսական աճ և նպաստելու մարդկանց կյանքի որակի բարելավմանը: Այդ փոփոխությունները զգալի են կյանքի ամենատարբեր ոլորտներում: Համաշխարհային մակարդակով աստիճանաբար առավել մեծ դերակատարում է ստանձնում տեղեկատվությունը՝ ներկայիս ամենաարժեքավոր տնտեսական ռեսուրսը, որն օգնում է անհատներին և ընկերություններին ստեղծել հարստություն գիտելիքով և ցանցային մարդու ինտելեկտով, այսինքն՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կամ թվային տնտեսության հետ մեկտեղ առաջնային տեղում է նաև գիտելիքամետ հասարակությունը, քանի որ այն, ինչ այսօր կոչվում է գիտություն, վաղը դառնում է տեխնիկա²: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումը նորարարական գործողություն է այն իմաստով, որ էապես փոխում է կազմակերպություններում իրականացվող տարաբնույթ գործունեության ողջ բովանդակությունը: Այսինքն՝ ՏՀՏ ոլորտը հանդիսանում է այն ուղղությունը, որը կարող է էական տեղաշարժեր առաջ բերել և՛ տնտեսությունում, և՛ բիզնես միջավայրում, և՛ մշակույթում:

BCG ընկերության տվյալներով՝ ՏՏ մասնաբաժինը ՀՆԱ-ի մեջ զարգացած երկրներում կազմում է միջինում 5.5%, իսկ զարգացող երկրներում՝ 4.9% (գծ. 1): ՀՀ-ում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտը տնտեսության ամենաարագ զարգացող ճյուղերից է: Եվ սա պատահական չէ, քանի որ Հայաստանն ունի համապատասխան ինտելեկտուալ ռեսուրսներ՝ ՏՏ ոլորտը տնտեսության առաջատար ուղղություններից մեկը դարձնելու համար: Այսօր ՀՀ-ում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտը համարվում է գերակա ճյուղ՝ 2017թ-ին ՏՏ ոլորտը ավելի քան 20% աճ է գրանցել, շրջանառությունը կազմել է ավելի քան 612.7 մլն ԱՄՆ դոլար, ակտիվ գործող ընկերությունների թվաքանակը հասել է շուրջ 650-ի (իսկ նորաստեղծների հետ միասին՝ 800), որոնց գրեթե 80%-ը տեղակայված է Երևանում, իսկ 69%-ը կազմում են տեղական ընկերությունները, ընդ որում, ռեկորդային ցուցանիշ արձանագրվել է 2017թ.-ին. ակտիվ գործող ընկերությունների քանակն ավելացել է 110-ով³: Միայն 2015-2017 թվականներին ավելի քան 600 նոր ընկերություն է հիմնադրվել: Նույն ժամանակահատվածում ՏՀՏ ոլորտի աշխատատեղերի թիվն աճել է մոտ 2700-ով:

Այնուամենայնիվ, մարզային զարգացման ծրագրերի շրջանակներում կրթական և գործարար ենթակառուցվածքների զարգացման շնորհիվ գործող

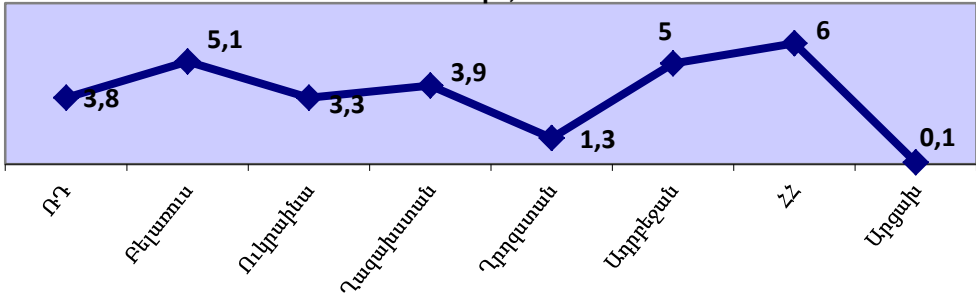
¹ <https://acoya.org/> Armenian Center of Young Analysts

² <https://168.am/2017/10/25/861021.html>

³ <http://www.panarmenian.net/arm/details/208351/>

ընկերությունների թիվը տարեցտարի աճում է 33 այլ մարզերում, հատկապես Շիրակի և Լոռու մարզերում:

**SS մասնաբաժինը ՀՆԱ կազմում զարգացող երկրներում
2017թ., %**

Գծապատկեր 1

Վերջին տարում ոլորտում գրանցված ամենակարևոր ձեռքբերումներից են եղել Գյումրիում և Վանաձորում տեխնոլոգիական կենտրոնների, Նաև Երևանում ISTC ինովացիոն Նոր կենտրոնի բացումը¹: Նախատեսվում է Նաև Կապանում բացել տեխնոլոգիական կենտրոն: 2016-17 թվականների ընթացքում շարունակվել են Նաև ինտերնետ ծառայությունների ծածկույթի հետ կապված դրական միտումները, ինչի արդյունքում ինտերնետ կապից օգտվողների թիվը անցել է 2.2 մլն-ից՝ ապահովելով ծածկույթի 70% ցուցանիշ:

SS ոլորտի մրցակցային կարևոր առավելություններից մեկը ոլորտի աշխատուժն է. 2017 թվականին ոլորտում ներգրավված է եղել 15.350 մասնագետ՝ ընդհանուր զբաղվածների 1.9%-ը: Ներդրողների համար գրավիչ է Նաև մեր մասնագետների բարձր արտադրողականությունը և աշխատուժի մատչելիությունը: Հաշվարկվել է, որ այս մրցունակ մասնագետները տարեկան մինչև 49,700 ԱՄՆ դոլարի արտադրողականություն են ապահովում իրենց ընկերությունների համար²: Ինչպես յուրաքանչյուր ոլորտում, այնպես էլ SS-ում, զարգացման համար հատկանշական դեր են խաղում ներդրումները: Անդամ երկրների ինտեգրումը կարող է փոխշահավետ լինել և՛ ընկերությունների, և՛ պետության համար: Ընդ որում, հարկ է ընդգծել SS ոլորտում Հայաստանի՝ տարածաշրջանի մյուս երկրների նկատմամբ ունեցած այնպիսի լուրջ մրցակցային առավելությունների մասին, ինչպիսիք են՝

- տեղեկատվության, ճարտարագիտության, ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի բնագավառում միջազգային չափանիշներին համապատասխան աշխատանքների իրականացման կարողություն,
- համագործակցության մեծ փորձ,
- տեխնիկական հմտություններով և օտար լեզվի իմացությամբ բարձրակարգ մասնագետների առկայություն,
- գործառնական ցածր ծախսեր և Էժան աշխատուժ, ոլորտի կայուն զարգացում,
- ԲՈՒՀ-ական ծրագրեր SS ոլորտի շրջանակներում,
- ուժեղ և բարգավաճող Սփյուռքի ներկայություն Եվրոպայում և Ամերիկայում,

¹ Հայաստանում տեղեկատվական և հեռահաղորդակցության տեխնոլոգիաների ոլորտի հետազոտություն, Ձեռնարկությունների ինկուբատոր հիմնադրամ, ք. Երևան, 2018թ., էջ 16

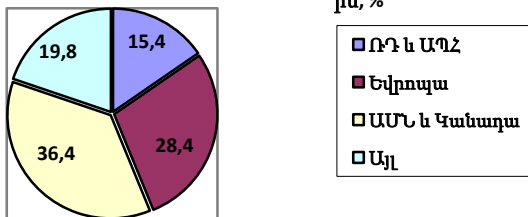
² <http://b4b.am/archives/news/%D5%B0%AF>

³ <http://armef.com/hy/news/meknabanutyun/hayastani-tt-volorti-masin-ashxarhy-giti/>

- միջազգային չափանիշներին համապատասխանող իրավական դաշտ:

Ներկայումս ՀՀ համար հատկապես վճռորոշ է ԵԱՏՄ անդամ երկրների հետ համատեղ ստորագրված համաձայնագիրը միասնական թվային օրակարգի վերաբերյալ, որն արդյունավետ մեխանիզմ է միասնական թվային տարածքի ձևավորման և գործարկման առումով և լրացուցիչ հնարավորություն է ՀՀ թվային տնտեսության զարգացման հարցում: Այդ նպատակով 2017թ-ին ստեղծվել է «Թվային Հայաստան» հիմնադրամը, որի նպատակն է կառավարման բոլոր ոլորտներում ժամանակակից տեխնոլոգիական հենքի վրա ձևավորել միասնական թվայնացված միջավայր, ապագայամետ և ստեղծարար աշխատուժ¹: Այս համատեքստում կարևոր է նաև համաձայնություն ձեռք բերել ԵԱՏՄ երկրների թվային տնտեսական ստանդարտների և Չինաստանի միջև, թվային հարթակների վրա ապրանքների, ծառայությունների և կապիտալի տարանցիկ իրացման համար. հատկապես հիմա, երբ չինական ընկերությունները բավականին հետաքրքրված են ՀՀ ՏՏ ոլորտով:

ՏՏ ոլորտի արտահանման ուղղությունները 2017թ.-

Գծապատկեր 2

Հարկ է նշել, որ ՀՀ-ի անդամակցությունը ԵԱՏՄ-ին խթան է հանդիսացել նաև արտահանման ուղղությունների բաշխվածության փոփոխության համար, մասնավորապես, Հայաստանն ընդլայնել է ասիական երկրների հետ համագործակցության շրջանակը և արտահանման աշխարհագրությունը դարձել է ավելի համասեռ: Արտահանումների առավելագույն մասը՝ մոտ 36,4%-ը, ուղղվում է ԱՄՆ և Կանադա, 28,4%-ը՝ Եվրոպա, իսկ 15,4%-ը՝ Ռուսաստան ու ԱՊՀ երկրներ (գծ. 2): Այլ երկրների շարքում հայկական ծառայությունների նկատմամբ ամենամեծ պահանջարկը ներկայացնում են ասիական երկրները և Ավստրալիան:

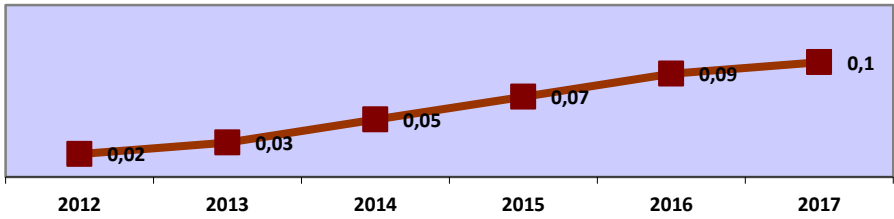
Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների հարահոսում հատկապես չափազանց կարևոր է ձևավորել այնպիսի այլընտրանք, որն ամբողջությամբ արտացոլի Արցախի Հանրապետության իրական նկարագիրն ու նրա առջև կանգնած մարտահրավերները: Չունենալով բնական պաշարներ, գազ և այլն՝ ներկայումս մեր ամենամեծ ներուժը մարդկային ռեսուրսն է, և ՏՏ-ն այն ոլորտն է, որտեղ ամենարդյունավետ ձևով այդ պոտենցիալը կարող է իրացվել: Արցախում ՏՏ ոլորտի մեծությունը դեռևս փոքր է ՀՆԱ կազմում՝ մոտ 0.1%, տարեկան շրջանառությունը կազմում է մոտ 241 մլն դրամ, ոլորտում ընդգրկված է 10 կազմակերպություն, իսկ ներգրավված մասնագետները կազմում են ընդհանուր զբաղվածների 1.05%-ը (գծ. 3-6):

¹ Հայաստանի թվային փոխակերպման օրակարգ 2018-2030թթ. շրջանակային փաստաթուղթ, ք. Երևան, 2018թ., էջ 39

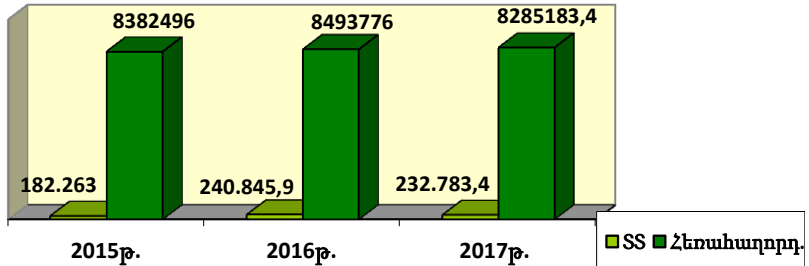

Գծապատկեր 3

Արցախի ՏՏ ոլորտի մասնաբաժինը ՀՆԱ կազմում 2012-2017 թթ., %

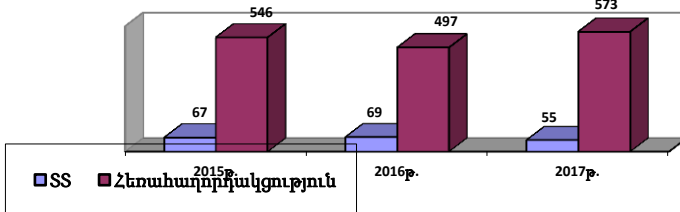

ՏՏ և հեռահաղորդակցության ոլորտների շրջանառությունը Արցախում, հազ. դրամ

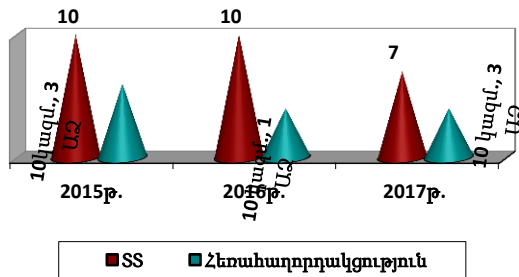
Գծապատկեր 4

ՏՀՏ ոլորտում զբաղվածների թիվն Արցախում, մարդ

Գծապատկեր 5

ՏՀՏ ոլորտի ընկերությունների թիվն Արցախում, հատ

Գծապատկեր 6

Իհարկե, թվարկված ցուցանիշներն այդքան էլ տպավորիչ չեն, այնուամենայնիվ, Արցախն ունի լուրջ պոտենցիալ և հեռանկարներ ոլորտում առաջընթաց ապահովելու հարցում, քանի որ առկա են համապատասխան ինտելեկտուալ ռեսուրսներ, որոնց ռացիոնալ կիրառումը հնարավորություն կտա ՏՀՏ ոլորտին ստանձնել հզոր դերակատարում տնտեսության զարգացման գործում:

Նման օբյեկտիվ անհրաժեշտությունից ելնելով է Արցախում բացվել «ՄեդիաՏՈՆ» գործակալությունը՝ նոր հայացքներով ու խոստումնալից հեռանկարներով: «ՄեդիաՏՈՆ» գործակալության հիմնական ուղղություններն են՝ արցախյան տեղեկատվական դաշտի կայացումը և Արցախի ներկայացումը արտաքին հարթակներում:

Իր նպատակները գործակալությունն իրագործում է տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների միջոցով՝ կիրառելով համացանցային և հեռուստատեսային պլատֆորմներ: Գործակալության մեջ առանձնակի կարևորություն ունի ինքնատիպ ինտերնետ-հեռուստատեսությունը՝ «Արցախթայմս» ինտերնետային կայքով, որի նպատակն է համաշխարհային մեդիաքարտեզում Արցախի տեղն ու դերը ամրագրելը, Արցախի ներքին կյանքն ու նրան առնչվող իրադարձությունները լուսաբանելը, տեղեկատվական դաշտի նոր միավոր ստեղծելը: Արցախում ՏՏ ոլորտի զարգացմանն ուղղված նպատակային քայլերից է նաև տարածաշրջանային նշանակության «Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարան» հիմնադրամի ստեղծումը, որը նախատեսում է կրթական նոր մոդելներ, մոտեցումներ, դասավանդման նոր մեթոդաբանություն ու գաղափարախոսություն, ազգային հենքի վրա կրթական բարձրագույն ձեռքբերումների փորձարկման ու մշակման նոր հիմքեր՝ ի նպաստ գիտելիքահենք թվային տնտեսության մրցունակության բարձրացման:

Հատկապես վճռորոշ դեր ունի «Արցախի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կենտրոնի» հիմնադրումը, որն ապահովում է ՏՏ ոլորտում բիզնեսի զարգացման համար բարենպաստ պայմաններ և փորձում նպաստել ԱՀ տնտեսության զարգացմանն ու բարգավաճմանը՝ սատարելով սկսնակ տեխնոլոգիական ընկերություններին: Այն նպատակ ունի տարածաշրջանում ապահովել լավագույն պայմաններ բարձր և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտում պահանջված կարգերի պատրաստման ու վերապատրաստման ծրագրերի իրականացման համար: Կենտրոնում արդեն իսկ իրենց գործունեությունն են ծավալում Սիներջի Ինթերնեշնլ Սիսթեմզ, Լոկատոր, Թեքնոլոջի ընդ Սայն Դայնամիքս, Վիքիլաբ և Մեդիատոն կազմակերպությունները: Հատկանշական են «Սինոփսիս Արմենիա», «Ինստիդեյթ Սիսթեմս» և «Սիներջի Սիսթեմս» արցախյան ընկերությունների հիմնադրման օրինակները, ինչպես նաև Ստեփանակերտում բացված «Թումո» ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոնը: Վերոնշյալներից «Սիներջի Ինթերնեշնլ Սիսթեմզ»-ի Ստեփանակերտի մասնաճյուղը մասնակցել է այնպիսի նախագծերի մշակման, որոնց պատվիրատուներն էին Իրաքի, Մալդիվների, Եմենի, Լեսոտոյի, Պակիստանի, Տանզանիայի, Տաջիկստանի, Թաիլանդի, Բանգլադեշի և մի շարք այլ պետությունների կառավարությունները:

Այսօր հայկական ՏՏ ընկերությունները կարող են առաջարկել միջազգային բարձր ստանդարտներին համապատասխանող որակյալ արտադրանք ու ծառայություններ, սակայն պետք է մոռանալ, որ ոլորտում առկա են խնդիրներ ՏՏ ոլորտի մասնագետներ պատրաստելու և արտաքին շուկաներ դուրս գալու հարցում, իսկ խոչընդոտող հիմնական գործոններն են միջազգային գործարար հանրության կողմից հայկական ՏՏ ոլորտի մասին ոչ լիարժեք իրազեկվածությունը, հիմնական ՏՏ շուկաներից հեռու գտնվելը, ինչպես նաև լեզվական արգելքը: Ուստի կարևոր է կառավարության կողմից խրախուսման քաղաքականությունը և աջակցման ծրագրերի իրականացումը:

Այսպիսով, լինելով աղքատ բնական ռեսուրսներով՝ մենք դատապարտված ենք մեր տնտեսական ապագան կապել հենց այս ոլորտի հետ. չէ՞ որ թվայնացումը չի հարցնում, թե որքանով ենք մենք պատրաստ գլոբալ փոփոխություններին. այն ուղղակի փոխում է աշխարհը՝ դրանով իսկ տալով ավտոմատացված նոր իրականության մեկնարկը և ազդարարելով թվայնացված հնարավորությունների սկիզբը:

Սուսան Ավետիսյան, Նինա Բալայան
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹՎԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՆՈՎԱՑԻՈՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ թվային տնտեսություն, թվային օրակարգ, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, տեխնոլոգիական առաջընթաց

Հոդվածում դիտարկվում է թվայնացման դերն ու ազդեցությունը տնտեսության կայուն զարգացման հարցում, վեր է լուծվում թվային տնտեսության և ինովացիոն համակարգերի զարգացման նոր օրակարգը և տեխնոլոգիական բուռն վերափոխումների ժամանակաշրջանում անդրադարձ է կատարվում Արցախի Հանրապետությանը: Հոդվածում ուսումնասիրվել են ՏՀՏ ոլորտի մասնաբաժինը ՀՆԱ կազմում, ՀՀ և ԱՀ ՏՀՏ ոլորտի մրցակցային առավելությունները, արտահանման ուղղությունները, ոլորտում ձեռնարկված առաջադեմ քայլերն ու թվայնացման զարգացմանը խոչընդոտող գործոնները, քննարկվել է Արցախում ոլորտի զարգացման համար առկա պոտենցիալն ու նախադրյալները:

Susan Avetisyan, Nina Balayan

THE REPUBLIC OF ARTSAKH ON A NEW AGENDA FOR THE DEVELOPMENT
OF DIGITAL ECONOMY AND INNOVATION SYSTEMS

Key words: digital economy, digital agenda, information technology, technological progress

The article considers the role and impact of digitalization on sustainable economic development, the new agenda for the development of digital economy and innovation systems is being resolved and the Republic of Artsakh is being referred to in the context of the period of rapid technological transformation. The share of ICT sector in GDP, competitive advantages of the Armenian and Artsakhian IT fields, export directions, advanced steps taken in the field and the factors hindering the development of digitalization and the potential and prerequisites for the development of this field in Artsakh were discussed in the given article.

Сусан Аветисян, Нина Балаян

РЕСПУБЛИКА АРЦАХ В НОВОЙ ПОВЕСТКЕ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ
ЭКОНОМИКИ И ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровая повестка, информационные технологии, технологический прогресс

В статье рассматривается роль и влияние оцифровки на устойчивое экономическое развитие, анализируется новая повестка развития цифровой экономики и инновационных систем. Республика Арцах упоминается в контексте периода быстрой технологической трансформации. Рассмотрены доля сектора ИКТ в ВВП, конкурентные преимущества армянских и арцахских ИТ-областей, направления экспорта, прогрессивные шаги на местах и факторы, препятствующие развитию цифровой обработки, а также потенциал и предпосылки для развития данной сферы в Арцахе.

8. **Ավանեսով Հովիկ** – Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի (ՄՄՍ) դասախոս, ԱԵԳՄՄ անդամ
Avanesov Hovik - Lecturer of Mesrop Mashtots University (MMU), member of UYSSA
Аванесов Овик - преподаватель Университета Месроп Маштоц, член ОМУСА
E-mail: hovikavanesow@gmail.com
9. **Ավետիսյան Սուսան** – Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարանի (ՇՏՀ) դասախոս, տ.գ.թ., դոցենտ
Avetisyan Susan – Lecturer of Shushi Technological University (ShTU), Candidate of Economics, Associate Professor
Аветисян Сусан – преподаватель Шушинского технологического университета (ШТУ), к.э.н., доцент
E-mail: susanna-avetisyan00@mail.ru
10. **Աֆյան Նադեժդա** – Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի (ՀՊՏՀ) դասախոս, տ.գ.թ.
Afyan Nadezhda - Lecturer of Armenian State University of Economics (ASUE), Candidate of Economics
Афян Надежда – преподаватель Армянского государственного экономического университета (АГЭУ), к.э.н.
E-mail: nafyan@rambler.ru
11. **Բալայան Չինաիդա** - ԱրՊՀ դասախոս, ք.գ.թ., դոցենտ
Balayan Zinaida – Lecturer of ASU, Candidate of Philology, Associate Professor
Балаян Зинада - преподаватель АрГУ, к.ф.н., доцент
E-mail: zinaida.54@bk.ru
12. **Բալայան Նինա** – ՇՏՀ մագիստրոս, ԱԵԳՄՄ անդամ
Balayan Nina - Master of ShTU, member of UYSSA
Балаян Нина - магистр ШТУ, член ОМУСА
E-mail: balayan96@mail.ru
13. **Բալայան Վահրամ** - Արցախի Հանրապետության Ազգային ժողովի փոխնախագահ, պ.գ.դ., պրոֆեսոր
Balayan Vahram - Vice-Chairman of National Assembly of the Republic of Artsakh, Doctor of History, Professor
Балаян Ваграм - вице-спикер Национального собрания Республики Арцах, д.и.н., профессор
E-mail: vahrambalayan@mail.ru
14. **Բալասանյան Գրիգոր**- ԵՊՀ դասախոս, ԱԵԳՄՄ անդամ, պ.գ.թ., դոցենտ
Balasanjan Grigor - Lecturer of YSU, member of UYSSA, Candidate of History, Associate Professor
Баласанян Григор - преподаватель ЕГУ, член ОМУСА, к.и.н., доцент
E-mail: grigorbalasanjan@mail.ru
15. **Բաղդասարյան Ալիսա** - ք.գ.թ.
Baghdasaryan Alisa – Candidate of Philology
Багдасарян Алиса - к.ф.н.
E-mail: sasun.81@mail.ru

- Սամսոն Դավոյան.** Հարավկովկասյան երկրներում իրականացված վերափոխումների համեմատական արդյունավետության գնահատումը.....291
Samson Davoyan. The Assessment of the Comparative Effectiveness of Reforms in the South Caucasus Countries
Самсон Давоян. Оценка сравнительной эффективности реформ в Южно-Кавказских странах
- Բագրատ Ասատրյան.** Արցախի և Հայաստանի Հանրապետությունների տնտեսությունների զարգացման հիմնահիմունքներն ու հեռանկարները.....300
Bagrat Asatryan. Problems and Prospects of the Development of Artsakh and Armenian Economies
Баграт Асатрян. Проблемы и перспективы развития экономик республик Арцах и Армении
- Արմինե Սչանյան.** Արցախի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեների ձևավորման փուլերի համեմատականը.....308
Armine Schanyan. Comparison of the Phases of the Formation of State Budgets of Republic of Artsakh and Republic of Armenia
Армине Счанян. Сравнение фаз формирования государственных бюджетов Республики Арцах и Республики Армения
- Եվգենյա Հայրիյան.** Արցախի Հանրապետության տնտեսության ձեռքբերումներն ու արդի մարտահրավերները.....314
Yevgenya Hayriyan. Achievements and Modern Challenges of Artsakh Republic Economy
Евгения Айриян. Достижения и современные вызовы экономики Республики Арцах
- Կարեն Գրիգորյան.** ՀՀ տնտեսության իրական և ֆինանսական հատվածների տնտեսագիտական մեկնաբանումների վերլուծությունը.....320
Karen Grigoryan. Analysis of Economic Observations of Real and Financial Sectors of the Economy of Republic of Armenia
Карен Григорян. Анализ экономических интерпретаций реального и финансового секторов экономики Республики Армения
- Նադեժդա Աֆյան.** Էկոլոգիական ապահովագրության ներդրման անհրաժեշտությունը կայուն զարգացմանը համընթաց.....325
Nadezhda Afyan. The Necessity to Introduce Ecological Insurance in Line with Sustainable Development
Надежда Афян. Необходимость внедрения экологического страхования одновременно с устойчивым развитием
- Նարինե Ավանեսյան.** Զճանաչված պետությունների բանկային գործունեության կայացման ու զարգացման առանձնահատկությունները հետխորհրդային տարածաշրջանում.....330
Narine Avanesyan. The Features of the Formation and Development of the Banking System of Unrecognized States in the Post-Soviet Space
Нарине Аванесян. Особенности становления и развития банковской деятельности непризнанных государств на постсоветском пространстве